

Barbara Pym

QUARTET DE TARDOR

Traducció **Dolors Udina**

Pròleg **D. Sam Abrams**

Editorial
LES HORES

QUARTET DE TARDOR

Barbara Pym
QUARTET DE TARDOR

Traducció de Dolors Udina
Pròleg de D. Sam Abrams

Editorial **LES HORES**

Títol original: *Quartet in Autumn*
Autor: Barbara Pym

Primera edició: setembre 2021

© “First published 1977 by Macmillan an imprint of Pan Macmillan, a division of Macmillan Publishers International Limited”

© del pròleg: D. Sam Abrams, 2021
© de la traducció: Dolors Udina, 2021
© de l'edició: Editorial Les Hores S.L.

www.editorialleshores.com
hola@editorialleshores.com

Correcció: Gerard Malet, Manuel Gómez Poyato i David Sempere
Maquetació: Dan Monells
Disseny de col·lecció: Mireia Luna. Natural www.designisnatural.com
Disseny de la coberta: Octavi Gil Pujol
© de les fotos de la coberta: iStock

Impressió: Estugraf Impresores S.L. (Madrid)

Dipòsit legal: B 11821-2021
ISBN: 978-84-122839-8-3

Les Hores forma part de l'Associació d'Editorials Independents

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Tots els drets reservats.

Queda prohibida la reproducció total o parcial d'aquest llibre mitjançant qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright.

Índex

<i>Un gir de quatre punts</i> , per D. Sam Abrams	11
Quartet de tardor	23

Pròleg de D. Sam Abrams
Un gir de quatre punts

El 21 gener del 1977, per celebrar els seus setanta-cinc anys d'existència, el *The Times Literary Supplement* (TLS) de Londres va publicar una curiosa i encertada enquesta titulada «Reputacions revisitades» on autors de la talla de Vladimir Nabokov, Roland Barthes, Isaiah Berlin, Daniel Bell, Anthony Burgess o John Kenneth Galbraith havien d'indicar l'autor o l'obra més infravalorada de tota la tradició literària.

Algunes de les respostes van ser francament d'antologia. Barthes, previsiblement, va triar Raymond Queneau. El gran biògraf i crític Richard Ellmann, sorprenentment, va triar la idiosincràtica obra d'Henri Michaux. Nabokov va escollir una novel·la poc coneguda d'H. G. Wells, *The Passionate Friends* (1913). L'historiador A. J. P. Taylor va destacar la famosa «versió autoritzada» de la Bíblia anglicana de l'any 1611. I Galbraith va voler rescatar de l'oblit el narrador nord-americà Ring Lardner.

Ara bé, de totes les respostes, la més sonada, més citada i més recordada va ser indubtablement la del gran poeta, narrador i crític Philip Larkin: la novel·lista anglesa Barbara Pym (1913-1980). Larkin va anar directament al gra en la seva

apreciació: «Les sis novel·les de Barbara Pym, publicades entre 1950 i 1961, van donar un retrat incomparable d'un sector petit de la classe mitjana de l'Anglaterra de postguerra. Té un ull i una oïda irrepetibles per copsar els petits matisos d'intensitat i profunditat de la comèdia de la vida quotidiana».

Larkin havia llegit les novel·les de Pym gràcies a la seva infrangible independència i llibertat com a autor, lector i crític, i gràcies al seu nas infal·lible en qüestió de gustos literaris. Armat del seu entusiasme, l'any 1961 va escriure una carta de fan a l'autora, encetant una correspondència que duraria fins a la mort de Pym. Es van veure en persona en comptades ocasions a partir del 1975.

L'any 1977, Larkin, juntament amb el seu amic John Betjeman, es trobava al punt àlgid de la seva fama com a poeta anglès més important de la segona meitat del segle xx i la seva opinió es va tenir molt en compte. Ningú no sabia qui era Barbara Pym, no la recordaven, però si havia rebut la recomanació entusiasta de Larkin calia prestar-li atenció. Molts editors anglesos de primera magnitud es van posar immediatament a la feina de buscar la bona senyora Pym. I la van trobar a la cuneta de la literatura anglesa del moment. Havia començat a escriure de manera assídua i professional l'any 1934, però no havia publicat la seva primera novel·la fins a l'any 1950, *Some Tame Gazelle*. Entre 1946 i 1974 va treballar a l'International African Institute de Londres com a correctora i editora de la revista *Africa*, mentre anava escrivint la seva obra als vespres, els caps de setmana i durant els diferents períodes de vacances al llarg de l'any. El distingit editor Jonathan Cape va apostar per la seva obra al llarg de la dècada dels cinquanta, amb un grau raonable d'èxit comercial

i crític; en va publicar les sis novel·les esmentades per Larkin al TLS.

L'any 1963 la mateixa editorial Cape va rebutjar una de les seves millors obres, la novel·la *An Unsuitable Attachment*. En aquest sentit, cal recordar que el famós editor «prodigi», Tom Maschler, va ocupar la direcció literària de Cape el 1960, als vint-i-set anys. Pym no encaixava gens en els valors estètics i artístics de la narrativa dels anys seixanta i Cape la va abandonar a la seva sort. Després del fracàs amb Cape l'autora va provar sort amb una vintena d'editorials amb el mateix resultat descoraçador.

A partir d'aquell moment Pym va caure en l'oblit més absolut i va anar acumulant novel·les inèdites als calaixos i als armaris de casa seva, fins que Larkin la va assenyalar de manera tan conspícua a l'enquesta del TLS. De la nit al dia Pym es va convertir en una autèntica celebritat, fins al punt que la festejaven diversos editors de primera fila. Es van començar a recuperar totes les seves novel·les anteriors i se'n van publicar, en una ràpida successió, tres de les inèdites. Data d'aquesta època l'epítet de la «Jane Austen del segle xx» que sortia a totes les crítiques i adornava més d'una contracoberta. Pym va poder gaudir poc de la seva bona fortuna perquè va morir de càncer al cap de només tres anys del seu triomfant i esclatant redescobriment.

La posteritat ha estat molt amable amb Pym. S'han acabat de donar a conèixer totes les seves obres i com a torna s'ha publicat una excel·lent tria dels seus dietaris, cartes i quaderns literaris, *A Very Private Eye* (1984) i un recull de contes i fragments de novel·les inèdites i inacabades, *Civil to Strangers*

(1987). Totes les seves obres circulen en el mercat del llibre i es reediten sovint. Existeixen tres biografies sobre l'autora i, ara per ara, més d'una trentena de monografies sobre la seva obra. L'any 1994 es va fundar la Barbara Pym Society que vetlla per la conservació, estudi, edició i promoció del seu llegat i organitza un congrés acadèmic cada any a St. Hilda's College, Oxford, l'*alma mater* on l'autora va estudiar la carrera de Filologia Anglesa entre 1931 i 1934.

La història del procés d'escriptura i publicació de *Quartet de tardor* va començar l'any 1971, segons la nova biografia de Pym, *The Adventures of Miss Barbara Pym* (2021), de Paula Byrne. Els metges li van diagnosticar i tractar un càncer de pit l'any 1971. Mentre estava ingressada recuperant-se de la mastectomia, va començar a escriure un text sobre la vida hospitalària que acabaria formant part de la nostra novel·la.

L'International African Institute va aprofitar l'avinentesa de la seva malaltia per anar-la empenyent cap a la porta de sortida, que significava la jubilació anticipada als seixanta anys, a finals del 1974. De fet, aquest institut estava en ple procés de reestructuració i relocalització. El 1972, Pym s'havia traslladat a viure, amb la seva germana Hilary, al petit poble de Finstock, a la vora d'Oxford, tot i que es quedava a Londres entre dilluns i divendres, evidentment per qüestions de feina. Per una anotació de dietari, corresponent al 20 de març del 1972, sabem que va ser justament en aquell moment de canvis tan importants a la seva vida que va quallar la idea definitiva de *Quartet de tardor*:

«He tingut una idea per a una novel·la basada en el trasllat del despatx —personatges vells, mesquins i

enderriats, malhumorats—, amb quina facilitat un d'ells podria tenir un pit fals! Val més que no em dediqui a escriure-la fins que tingui temps per concentrar-me (mira el que va passar amb la darrera)».

Les referències al projecte de la nova novel·la van sovintegar la resta de l'any 1972, però no va ser ben bé fins al 1973 que la nostra autora s'hi va poder posar de ple. Alliberada de la feina a Londres, es va dedicar intensament a la novel·la i la va enllestir a la tardor del 1976. Va intentar publicar-la, però continuava la tendència de sempre del rebuig frontal dels editors. Va confessar a Philip Larkin que tenia la sensació que no tornaria a publicar en la vida i que aniria acumulant novel·les inèdites.

Després va venir la bomba mediàtica de la reivindicació de Larkin a la premsa i, oli en un llum, MacMillan va publicar la nostra novel·la l'1 de setembre del 1977. Va ser un èxit rotund de crítica i vendes. Molts crítics i lectors l'han considerada la seva obra mestra insuperable. Es va situar entre els finalistes que optaven al prestigiós premi Booker d'aquell any. El 1978 se'n va estrenar una versió radiofònica a la BBC. El 1992 es va rodar la pel·lícula *Miss Pym's Day Out*, sobre el viatge de l'autora a Londres i la seva assistència a la gala de lliurament del premi Booker, al luxós i històric Hotel Claridge's. El 2015 se'n va estrenar una adaptació teatral.

Massa sovint els lectors devots, els crítics i els estudiosos de l'obra narrativa de Pym han caigut, sense voler, al mateix parany de certes generalitzacions que coincideixen exactament amb les queixes formulades pels seus detractors. Els

partidaris i els adversaris sovint han acabat emetent judicis damnificadors, encara que des de punts de vista divergents.

Els elogis-retrets giren al voltant de cinc asseveracions reiterades de manera insistent. La primera és la falta d'evolució de la seva obra, que els uns celebren com a mostra de la seva coherència i fermesa, i els altres com a senyal inequívoc del seu tancament intel·lectual i artístic davant de la realitat que l'envoltava. La segona és que sempre va fer «comèdies de costums», pels uns perquè seguia les passes de la seva il·lustre predecessora Jane Austen, i pels altres perquè era molt limitada de recursos com a creadora. La tercera és que era anacrònica, pels uns perquè defensava aferrissadament l'Anglaterra profunda i tradicional i pels altres perquè estava ancorada al passat i totalment passada de moda. La quarta és que es tracta d'una autora massa localista, pels uns perquè era l'encarnació de la lleialtat i la fidelitat al seu país i no es deixava seduir per les modes estrangeres, mentre que pels altres tenia una visió massa restringida de la realitat i del món on vivia. I, finalment, la cinquena és que tenia poca substància i fondària, que pels uns significava que era una lectura ideal per passar una bona estona i pels altres que era superficial del tot.

No cal dir que tant els uns, els admiradors de pedra picada, com els altres, els contraris pertinaces, s'equivoquen greument en les seves apreciacions de l'obra de Barbara Pym. La seva obra no és estantissa, sinó que va evolucionar. Justament, la nostra novel·la, *Quartet de tardor*, és una peça única dins els paràmetres generals de la seva producció. Les seves novel·les no són totes només comèdies de costums. *Quartet de tardor*, per citar-ne només un exemple, és més aviat una tragèdia. No són obres anacròniques en absolut; *Quartet de*

tardor explica perfectament la sobtada i brutal transformació de la societat anglesa de la seva època, dels anys seixanta i setanta del segle passat. Pym no és una autora massa localista; a *Quartet de tardor*, quan la senyoreta Embrey es ven la casa al nigerià Jacob Olatunde i la seva extensa família, l'autora ens permet una visió de clares alternatives a la típica vida dels anglesos. D'altra banda, la nodrida bibliografia de traduccions de les novel·les de Pym a altres llengües és una indicació irrefutable de la universalitat de fons de la seva obra narrativa. I no és gens superficial, la nostra autora. L'extraordinària gamma temàtica de *Quartet de tardor* n'és una prova innegable. ¿O són superficials els temes de la identitat, l'alienació, la invisibilitat, la marginalització, l'aïllament, l'exclusió, les barreres socials, el racisme, la solitud, el narcisisme, la incertesa, l'envelliment, la malaltia, la mort, la pèrdua, l'amor, el matrimoni, la família, les emocions, l'amistat, la solidaritat, la bondat, la generositat, l'alteritat, les il·lusions i desil·lusions, la societat moderna del benestar, el món del treball, el veïnatge, la competitivitat, la consciència moral, les diferències econòmiques i de classe, el món del treball i un llarg etcètera?

Barbara Pym era una creadora de gran originalitat, rigor, exigència i subtileza, que va mantenir el nivell d'excel·lència intel·lectual i artística de cap a cap de la seva obra al llarg de quaranta-quatre anys, entre 1935 i 1979, de *Some Tame Gazelle* (1950) a *A Few Green Leaves* (1980). Em sembla que el concepte de subtileza és de gran importància, una subtileza que van copsar, des del primer moment, crítics de la talla d'Antonia White, Marghanita Laski, Philip Larkin, John Betjeman, Lord David Cecil, John Bayley, Paul Bailey, A. N. Wilson, John Updike i Robert Liddell, per citar-ne només alguns.

Aquesta subtileza va portar la nostra autora als seus grans encerts artístics, els encerts que van caracteritzar tota la seva obra i van crear la signatura que nosaltres coneixem com a Barbara Pym. Aquests encerts abasten sobretot tres àrees: l'eixamplament de la visió narrativa, la factura de la novel·la i els elements formals concrets que configuren el discurs narratiu. Pel que fa a l'eixamplament de la visió narrativa, Pym va marcar un abans i un després a força de centrar la seva atenció en una classe social, la preclasse mitjana, sistemàticament exclosa dels grans relats de la literatura anglosaxona. Justament, per a Pym, l'aparent opacitat d'aquesta classe significava el gran repte artístic d'un terreny verge i completament inexplorat. La novel·la anglesa sempre s'havia especialitzat en les vides més «interessants» de les elits i la classe treballadora. Pym apuntava cap a les teories actuals del gran filòsof contemporani Jacques Rancière sobre la «literarietat democràtica», que vol visibilitzar allò que és invisible i trencar amb les divisions jeràrquiques. Gràcies als esforços sostinguts de Pym, personatges com la Marcia Ivory, la Letty Crowe, l'Edwin Braithwaite i en Norman, el famós «quartet» del títol, tenen un lloc en l'univers literari d'Anglaterra i del món.

Després, la nostra autora va incidir en la qüestió espinosa de la factura general de la novel·la. Aquí hem de destacar-ne dos elements essencials: la relativització de la trama argumental com a eix vertebrador de la novel·la i l'alta concentració textual. Per a Pym, la trama argumental, amb el seu accelerat sentit de suspens i expectatives lectores, no corresponia gens a la textura real de la vida, que no té cap estructura a priori, sinó que obeeix a factors de fortuïtat que els éssers humans doten d'una voluntat d'ordre i direcció. Per aquest motiu, novel·les

prototípiques de la nostra autora, com ara *Quartet de tardor*, tenen una clara estructura episòdica i no la trama argumental tradicional. Tot és una qüestió d'episodis de vida juxtaposats, episodis com ara la feina, les hores de dinar, les vacances, les festes, la vida social, les situacions domèstiques... En principi, a la nostra novel·la no passa absolutament res que no sigui una mort tràgica, però, si mirem atentament l'obra, hi passa de tot, i la vida i la condició humana hi són retratades en gairebé la seva totalitat de manera subtilment indirecta.

D'altra banda, trobem la qüestió de l'alta concentració textual de les obres de Pym. En aquest sentit, *Quartet de tardor* és una novel·la relativament breu que podria haver estat el doble de llarga. Pym creia que l'autor havia de fer un esforç considerable per subministrar al lector la informació que era absolutament indispensable per construir el sentit de l'obra. Però l'efecte de la concentració textual no havia d'operar en detriment de la substància de la novel·la i per això l'autora va fer servir tothora una intricada xarxa de símbols que acaba engruixint, expandint i aprofundint la substància de l'obra. Molts dels elements de la novel·la, començant pel clima autumnal i acabant amb objectes quotidians, com les ampolles buides de llet de la Marcia, tenen un valor simbòlic afegit. Fins i tot, els personatges mateixos tenen un vessant simbòlic: la Marcia representa la matèria, l'Edwin, l'esperit, la Letty, les emocions i en Norman, la sensualitat i la imaginació.

I, finalment, tenim la qüestió dels diferents aspectes formals de la configuració del discurs. En aquest terreny, Pym va fer de les seves per assolir efectes innovadors. Per exemple, el punt de vista. A *Quartet de tardor* el punt de vista que preval és la tercera persona del singular, ella o ell, però al mateix

temps és un punt de vista plural i coral, elles o ells, perquè sistemàticament hem d'anar contrastant, comparant i sumant aspectes dels diferents membres que integren el famós quartet. Paral·lelament, hem de parlar de la presentació dels personatges, que és d'una gran complexitat. El dibuix de cadascun d'ells està presentat polièdricament des de diferents vessants interconnectades: des de dins i des de fora com a individu, en el seu ambient de treball, en el seu ambient domèstic, en les relacions amb altres persones, en les relacions amb els altres tres companys i en la societat en general. L'evocació dels llocs i els espais reflecteix fidelment els personatges de manera denotativa i connotativa. L'evocació del temps mescla molt finament el passat, el present i el futur. I la llengua, tan despullada d'efectes retòrics, tan immediata, tan propera, tan quotidiana, però, al mateix temps, tan àgil, tan matisada, tan precisa i tan carregada de bellesa.

Per fi, gràcies a la determinació de la Maria Sempere i l'editorial Les Hores, disposem d'una mostra significativa de l'obra novel·lística de la gran Barbara Pym. Francament, ja era hora. A més, ens arriba de la mà d'una de les millors traductores del país, Dolors Udina, que ha sabut traslladar aquesta obra tan exigent al català amb la màxima fidelitat al text original i el màxim rigor artístic en el resultat. Literalment, ja tenim Barbara Pym en català. Ara és l'hora dels lectors i els escriptors. Els lectors han de prestar-hi l'atenció que l'obra i l'autora es mereixen i els escriptors han d'assumir i aplicar el mestratge de Barbara Pym.

D. Sam Abrams

Sant Cugat del Vallès, 18 de maig del 2021

QUARTET DE TARDOR

U

AQUELL DIA VAN ANAR tots quatre a la biblioteca, però a diferents hores. Si el bibliotecari s'hagués adonat de la seva presència, hauria pensat que eren persones que tenien alguna mena de vincl. Cadascuna d'elles, al seu torn, l'havia vist a ell, amb aquells cabells daurats que li queien sobre les espatlles. Els comentaris criticant-ne la llargada, l'exuberància i la inadequació general, tenint en compte la feina i les circumstàncies, eren sens dubte una reflexió sobre els defectes dels seus propis cabells. Els de l'Edwin, que eren fins, grisenys i inexistent a la coroneta, eren molt curts —«avui dia, hi ha senyors més grans i tot que els porten més llargs», li havia dit el barber—, un tall còmode que l'Edwin no considerava inadequat per a un home de poc més de seixanta anys. En Norman, d'altra banda, sempre havia tingut uns cabells «rebels», aspres i durs, ara d'un gris-ferro, que en els seus anys de joventut s'havien negat a aplanar-se a la coroneta i a cada costat de la ratlla. Ara que no s'havia de fer ratlla, l'estil que havia adoptat era medieval o de motllo per al forn, bastant semblant a l'anomenat tall de tripulació que duien els nord-americans dels quaranta i els cinquanta. Els cabells de les dues dones —la Letty i la Marcia— eren tan diferents els uns dels altres com podien ser-ho a la dècada del 1970, quan la majoria de dones de seixanta anys tenien una cita re-

gular amb la perruqueria perquè els arreglessin la permanent blanca, grisa o tenyida de vermell. La Letty tenia els cabells d'un castany clar apagat, els duia una mica massa llargs i eren fins i tot escassos com els de l'Edwin. De vegades, la gent li deia —tot i que cada cop menys— que tenia molta sort de no tenir-los grisos, però ella era conscient que en tenia algun de blanc intercalat amb els castanys i que la majoria de dones se'ls haurien «aclerit» de totes maneres. La Marcia duia els cabells curts, rígids i sense vida, d'un castany fosc inapel·lable i cruel que tenia ella mateixa amb un líquid que guardava a l'armari del bany i que utilitzava des que feia uns trenta anys s'havia vist els primers cabells blancs. Si ja hi havia maneres menys agressives i més adequades de tenyir-se els cabells, la Marcia no les coneixia.

Ara, a l'hora de dinar, a la biblioteca, cadascú es dedicava als seus afers. L'Edwin es mirava el directori clerical de Crockford, i també tenia ocasió de consultar el *Who's Who* i fins i tot el *Who Was Who*, perquè havia decidit emprendre una investigació seriosa sobre els antecedents i qualificacions d'un clergue determinat que feia poc havia estat nomenat rector de la parròquia que ell solia freqüentar. En Norman havia anat a la biblioteca sense cap objectiu literari, perquè no li agradava gaire llegir, però era un bon lloc per seure a la vora del Museu Britànic, que era un altre dels llocs on solia anar a l'hora de dinar. La Marcia també considerava que la biblioteca era un bon lloc per seure una estona de franc amb calefacció i canviar d'escenari a l'hivern, no gaire lluny de l'oficina. També podia agafar fulletons i pamflets que informaven dels diversos serveis disponibles per a la gent gran del barri de Camden. Ara que tenia més de seixanta anys, la Marcia aprofitava qualsevol oportunitat per descobrir a què tenia dret quant a trajectes gratuïts amb autobús, àpats

rebaixats i econòmics, perruqueria i podologia, per bé que no feia mai ús de la informació. La biblioteca també era un bon lloc per desfer-se d'objectes innecessaris que, en opinió seva, no es podien considerar aptes per a la galleda d'escombraries, com ara ampolles d'una certa mena —sempre que no fossin les de la llet, que guardava en un cobert al jardí—, determinades capses i bosses de paper i diversos articles inclassificables que podia deixar en un racó de la biblioteca quan ningú no mirava. Hi havia una bibliotecària que no li treia l'ull de sobre, però ella no n'era conscient quan va dipositar darrere d'un espai molt convenient d'un dels prestatges de ficció una capsa de cartró petita i atroïnada de tela escocesa que havia contingut galetes de civada Killikrankie.

Dels quatre, només la Letty anava la biblioteca per plaer i per a la seva possible edificació. Sempre havia declarat que era lectora de novel·les, però si esperava trobar-ne una que reflectís la seva mena de vida, havia arribat a la conclusió que la posició d'una dona soltera, independent i d'edat no oferia cap mena d'interès a un escriptor de ficció moderna. Enrere havien quedat els temps en què anotava esperançada a la llista de llibres per demanar a la biblioteca les novel·les que sortien ressenyades als diaris del diumenge; ara s'havia produït un canvi en els seus hàbits de lectura. Com que no trobava el que necessitava a les novel·les «romàntiques», s'havia decidit per les biografies, que no eren escasses. I, com que eren «veritat», de fet eren millor que la ficció. Potser no eren millors que Jane Austen o Tolstoi, que en tot cas no els havia llegit, però sens dubte «valien més la pena» que les obres de qualsevol novel·lista modern.

De la mateixa manera, la Letty, potser perquè era l'única dels quatre a qui li agradava de veritat llegir, era l'única que

sortia de l'oficina per anar a dinar. El restaurant que sovintejava es deia Rendezvous, però no era gaire bon lloc per a trobades romàntiques. Entre les dotze i les dues, l'omplien els que treballaven en els despatxos de la vora, engolien el dinar tan de pressa com podien i tornaven a la feina. Aquell dia va seure en una taula on ja hi havia un home assegut. Amb una breu mirada hostil, ell li havia allargat el menú, s'havia begut ràpidament el cafè que li havien portat, havia deixat cinc penics per a la cambrera i se n'havia anat. Va ocupar el seu lloc una dona que es va posar a estudiar minuciosament el menú, va alçar el cap, potser disposada a aventurar un comentari sobre l'augment de preus, amb uns ulls blau cel preocupats per l'IVA. A continuació, desanimada per la manca de resposta de la Letty, va abaixar la mirada i es va decidir pels macarrons gratinats amb patates i un vas d'aigua. El moment havia passat.

La Letty va agafar el seu compte i es va aixecar de la taula. Malgrat la indiferència que aparentava, era conscient de la situació. Algú s'havia dirigit a ella. Hauria pogut parlar-hi i qui sap si s'hauria forjat un vincle entre dues persones solitàries. Però l'altra dona ja mirava de satisfer les primeres punxades de gana amb el cos inclinat sobre els macarrons gratinats. Era massa tard per a cap mena de gest. Una vegada més, la Letty no havia aconseguit establir contacte.

De tornada a l'oficina, l'Edwin, que tenia una flaca pels dolços, va mossegar el cap d'un *jelly baby* negre. No hi havia res de racista en aquesta acció ni en la tria, només era que preferia el gust intens de la regalèssia dels *babies* negres al més insípid de taronja, llimona o gerds dels altres. El *jelly baby* formava part de les postres de l'àpat del migdia, que solia menjar a la taula de treball entre papers i fitxes.

Quan la Letty entrava a l'oficina, ell li ofería la bossa de *jelly babies*, però era un gest ritual perquè sabia que la rebutjaria. Menjar dolços era un excés i, tot i tenir ja més de seixanta anys, no veia cap motiu per no haver de mantenir una figura sòbria i prima.

Els altres ocupants de l'estança, en Norman i la Marcia, també menjaven. En Norman, una cuixa de pollastre, i la Marcia, un sandvitx malgirbat, ple de fulles d'enciam i rodanxes relliscoses de tomàquet. A terra, sobre una estoreta, el bullidor elèctric treia baf. Algú l'havia encès per fer-se una infusió i s'havia descuidat d'apagar-lo.

En Norman va embolicar l'os del pollastre i el va deixar delicadament a la paperera. L'Edwin va ficar amb cura una bossa de te Earl Grey a la tassa i la va omplir d'aigua del bullidor. A continuació hi va afegir una rodanxa de llimona que guardava en un petit envàs de plàstic rodó. La Marcia va obrir una llauna de cafè instantani i va preparar-ne dues tasses, una per a ella i una altra per a en Norman. No hi havia res d'especialment significatiu en aquella acció: era un simple arranjament convenient. A tots dos els agradava el cafè i era més barat comprar-ne una llauna gran i compartir-la. La Letty, que havia dinat a fora, no es preparava res per beure, sinó que anava al guarda-roba, agafava un vas d'aigua i el col·locava sobre un tapet de ràfia de colors fet a mà a la seva taula. El seu lloc era a tocar de la finestra, i n'havia omplert l'ampit de testos de plantes enfiladisses, d'aquelles que proliferen projectant petites rèpliques en miniatura que arreen per fer noves plantes. «Li agradava la natura, i després de la natura, l'art», havia citat una vegada l'Edwin, arribant fins i tot a aquells versos que deien que escalfava les dues mans davant del foc de la vida... però no *massa* a prop, és clar. Ara el foc s'anava extingint, com per a tots ells, però estava ella, o cap d'ells, preparada per partir?

Una cosa així devia tenir en Norman al subconscient mentre girava els fulls del seu diari.

—Hipotèrmia —va dir a poc a poc—. Una altra persona gran trobada morta. Hem d'anar amb compte que no ens agafi hipotèrmia.

—La hipotèrmia no s'*agafa* —va dir la Marcia en to autoritari—. No és com una malaltia infecciosa.

—Si et trobessin morta, com aquesta pobra vella d'aquí, podries dir que l'has *agafat*, no? —va dir en Norman, defensant-ne l'ús.

La Letty havia acostat la mà al radiador i l'havia deixat allà.

—Diria que és un estat o una condició quan el cos es refreda, perd escalfor o una cosa així.

—Doncs això és una cosa que tenim en comú —va dir en Norman, amb una veueta sòbria que lligava amb el seu cos petit i escanyolit—. La possibilitat que ens trobin morts per hipotèrmia.

La Marcia va somriure i va treure un fulletó de la bossa, el que havia agafat de la biblioteca al matí —alguna cosa sobre descomptes extraordinaris en la calefacció per a la gent gran—, però es va reservar la informació per a ella.

—Molt reconfortant, eh? —va dir l'Edwin—, però potser tens part de raó. Quatre persones a punt de jubilar-se, cadascuna vivint sola i sense cap parent proper: això som nosaltres.

La Letty va murmurar alguna cosa, com amb poca disposició a acceptar aquesta classificació. I tanmateix era innegablement certa: tots quatre vivien sols. Curiosament, n'havien parlat al matí, quan alguna cosa —també del diari d'en Norman— els havia recordat que ja tenien al damunt el Dia de la Mare, amb les botigues plenes de regals adequats i

el preu de les flors pujant de cop i volta. No és que compresin mai flors, però n'havien notat l'augment i n'havien parlat. Tanmateix, era difícil que afectés unes persones massa grans per tenir la mare viva. De fet, fins i tot es feia estrany pensar que tots ells havien tingut mare. La mare de l'Edwin havia viscut fins a una edat respectable —setanta-cinc anys— i havia mort després d'una breu malaltia sense ser cap molèstia per al seu fill. La mare de la Marcia havia mort a la casa dels afores on vivia ella ara, a l'habitació del davant del pis de dalt, amb el vell gat Snowy al seu costat. Tenia vuitanta-nou anys, una edat que alguns podrien pensar que era una gran edat, però que no tenia res de meravellós ni digne de ser remarcat. La mare de la Letty havia mort al final de la guerra i el seu pare s'havia tornat a casar. Poc després, el pare havia mort i la seva madrastra havia trobat oportunament un altre marit, de manera que la Letty ja no tenia cap relació amb la ciutat de l'oest del país on havia nascut i on vivia de petita. Tenia uns records sentimentals i no del tot precisos de la seva mare: la veia recorrent el jardí i arrencant les flors mortes amb un vestit de tela vaporosa. Només en Norman no havia conegut la mare: «No vaig tenir mai mare», solia dir amb la seva ironia característica. Ell i la seva germana havien estat pujats per una tieta i, malgrat tot, era ell qui estava més en contra de la comercialització del que originàriament havia estat l'antiga tradició rural del Mothering Sunday.*

—És clar que tu tens l'església —va dir en Norman dirigit-se a l'Edwin.

—I el pare Gellibrand —va dir la Marcia, perquè tots havien sentit parlar del pare G., com en deia l'Edwin, i li en-

* Origen del Dia de la Mare actual, era una festa religiosa instaurada al segle XVI que se celebrava el quart diumenge de Quaresma i consistia en un pelegrinatge a «l'església mare» (l'església principal o catedral) de la regió. (*N. de la t.*)

vejaven el referent estable de l'església a la vora de Clapham Common on era mestre de cerimònies (fos això el que fos) i membre del consell parroquial. L'Edwin no tenia res a témer perquè, tot i ser vidu i viure sol, tenia una filla casada que vivia a Beckenham, i no hi havia dubte que procuraria que no trobessin mort el seu pare vell per hipotèrmia.

—Oh, sí, el pare G. és una veritable torre de fortalesa —va assentir l'Edwin, però al cap i a la fi l'església estava oberta a tothom. No podia entendre per què ni la Letty ni la Marcia no anaven a l'església. Era més fàcil entendre per què no hi anava en Norman.

Es va obrir la porta i va entrar a l'oficina una noia negra, provocadora, descarada i desbordant salut.

—Correu? —va preguntar.

Els quatre eren conscients de com els veia ella: l'Edwin, gros i calb amb la cara rosada, en Norman, petit i nerviüt amb els cabells hirsuts grisos, la Marcia amb el seu aspecte general estrany, i la Letty, pleneta i descolorida, una noia típica de poble però que s'esforçava a anar ben vestida.

—Correu? —L'Edwin va ser el primer a parlar, repetint la pregunta.— Encara no és l'hora, Eulalia. El correu no s'ha de recollir fins a dos quarts de quatre i ara són —va mirar el rellotge—encara no tres quarts de tres.

Quan la noia se'n va anar, derrotada, va afegir:

—Volia provar sort.

—El que volia era sortir abans, la molt mandrosa —va dir en Norman.

La Marcia va tancar els ulls amb expressió de fatiga quan en Norman va començar amb la cançoneta d'«els negres». La Letty va intentar canviar de tema, perquè la incomodava criticar l'Eulalia o sentir-se culpable de tenir mala actitud respecte a la gent de color. Val a dir que la noia era irritant i se

l'havia de mantenir a ratlla, però no hi havia dubte que la seva vitalitat exuberant era pertorbadora, sobretot per a una dona gran que, per contrast, se sentia més grisa que mai, espremuda i emmesteïda pel feble sol britànic.

Per fi va arribar l'hora del te i, una mica abans de les cinc, els dos homes van recollir el que estaven fent i van sortir plegats, tot i que se separarien en sortir de l'edifici, l'Edwin per anar cap a la Northern Line camí de Clapham Common i en Norman cap a la Bakerloo, camí de Kilburn Park.

La Letty i la Marcia van començar a arreglar-se amb més calma. No van parlar ni es van posar a criticar els dos homes, a qui acceptaven com a part del mobiliari de l'oficina i no consideraven dignes de comentari si no és que feien alguna cosa sorprenentment impròpia. A fora, els coloms del terrat es picaven l'un a l'altre, segurament per treure's insectes. Potser això és tot el que els éssers humans podem fer els uns pels altres, va pensar la Letty. Tothom sabia que la Marcia s'havia sotmès feia poc a una operació greu. No era una dona sencera; li havien extirpat una part vital, encara que no se sabia si era la matriu o el pit, perquè ella només havia revelat que havia passat per una «cirurgia important». La Letty sí que sabia que li havien extirpat un pit, encara que ni tan sols ella sabia quin dels dos. L'Edwin i en Norman havien especulat i comentat el tema tal com ho fan els homes; els semblava que, tenint en compte que treballaven tan junts, la Marcia els ho hauria d'haver dit. Només podien arribar a la conclusió que l'operació l'havia tornat encara més rara del que ja era.

Era possible que, en el passat, tant la Letty com la Marcia haguessin estimat i sigut estimades, però aquell sentiment que ara haurien pogut dirigir cap al marit, l'amant, el fill o fins i tot el net, no trobava cap sortida natural; no compar-tien la vida amb cap gat, cap gos o ni tan sols cap ocell, i ni

l'Edwin ni en Norman els havien inspirat amor. La Marcia havia tingut un gat, però ja feia temps que el vell Snowy havia mort, «havia traspassat» o «havia faltat», com es vulgui dir. En aquestes circumstàncies, pot ser que les dones sentin una tendresa pràctica l'una envers l'altra que s'expressa en petits gestos de sol·licitud, una mica com els coloms que es treuen els insectes l'un a l'altre. La Marcia, si sentia la necessitat d'una vàlvula d'escapament d'aquesta mena, era incapaç de posar-la en paraules. Va ser la Letty qui va dir: «Sembles cansada, vols que et faci un te?». I quan la Marcia va rebutjar l'ofertament, va continuar: «Espero que el teu tren no vagi gaire ple i puguis seure... serà millor, ara, que ja són gairebé les sis». Va intentar somriure, però, quan va mirar la Marcia, va veure que els seus ulls foscos s'havien engrandit alarmantment darrere les ulleres, com els ulls d'un animal trepador. Un lèmur o un kinkajú, oi? La Marcia, mirant intensament la Letty, va pensar: és més curta que la cua d'un conill, però té bones intencions, si no fos que de vegades es fica una mica massa en tot.

En Norman, instal·lat al metro de la branca de Stanmore de la línia Bakerloo, anava cap al nord a veure el seu cunyat a l'hospital. Ara que la seva germana havia mort, no tenia cap vincle directe amb en Ken i se sentia agradablement virtuós d'anar-lo a veure. No té ningú, va pensar, perquè l'únic fill del matrimoni havia emigrat a Nova Zelanda. De fet, en Ken sí que tenia algú, una amiga amb qui tenia previst casar-se, però ella preferia no anar-hi el mateix dia que en Norman. «Val més que vingui tot sol —havien decidit—, perquè, com que no té ningú, venir de visita li farà una mica de companyia.»

En Norman no havia estat mai ingressat en un hospital, però la Marcia havia deixat anar algunes insinuacions so-

bre les seves experiències i, especialment, sobre el senyor Strong, el cirurgià que l'havia operat. No és que l'experiència d'en Ken pogués comparar-se amb la d'ella, però permetia fer-se'n una idea. En Norman estava a punt d'entrar a la sala per les portes giratòries amb tot de gent quan es va adonar que no portava flors ni fruita. És clar que no s'esperava d'ell ni se li demanava res més que la visita. En Ken no era gaire lector, tampoc, encara que li agradava donar un cop d'ull a l'*Evening Standard* d'en Norman. De professió era examinador de conducció i la seva estada a l'hospital en aquell moment era resultat, no d'un accident a l'examen d'una dona de mitjana edat, com deien de broma a la sala de l'hospital, sinó d'una úlcera duodenal provocada per la naturalesa angoixant de la vida en general, a la qual contribuïen sens dubte les tensions de la feina.

En Norman va seure a l'espona del llit tot evitant mirar els altres pacients. Li va semblar que en Ken estava una mica desanimat, però és obvi que els homes no mostren la seva millor cara al llit. En general, hi havia una cosa molt poc atractiva en els pijames dels homes. Les dones s'hi esforçaven més, amb les camises de dormir de color pastel i les manteletes amb adorns que en Norman havia albirat quan pujava en passar per la sala de dones. A la tauleta del costat del llit d'en Ken hi havia una capsa de mocadors de paper, una ampolla de Lucozade a tocar del gerro i el vas d'aigua de plàstic de rigor, però en el prestatge de sota, en Norman va veure un bol de metall per vomitar i un «gerro» de forma curiosa d'un material de cartró gris que sospitava que tenia alguna cosa a veure amb l'orina: el tractament d'aigües, com en deia ell. La visió d'aquests objectes mig amagats l'havia incomodat i el molestava tant que no sabia ben bé què dir al seu cunyat.

—Sembla molt tranquil això, aquesta tarda —va comentar.

—La tele s'ha espatllat.

—Ah, doncs deu ser això. Ja veia que hi havia alguna cosa diferent. —En Norman va clavar una ullada a la taula del centre de la sala on hi havia l'aparell amb una cara grisa i silenciosa com la dels que la miraven des dels llits. L'haurien pogut cobrir amb una roba, encara que només fos per decència.— Des de quan no va?

—Ahir, i ni s'ho han mirat. És el mínim que podrien fer, no?

—Home, així tindràs més temps per pensar —va dir en Norman, amb intenció de ser sarcàstic, fins i tot una mica cruel, perquè, quins pensaments podia tenir en Ken que fossin millors que la tele? No podia saber que, de fet, en Ken tenia pensaments, somnis, en realitat, respecte a l'escola de conducció que pensaven muntar junts ell i la seva amiga; que jeia allà pensant noms com ara «Fiable» o «Excèlsior», que eren òbviament adequats, fins que se li va imposar el nom de «Dofí» i va tenir una visió d'una flota de cotxes de color blau turquesa o groc daurat baixant i lliscant pel cinturó circular del Nord sense aturar-se mai als semàfors, com feien tot sovint els aprenents a la vida real. També pensava en la marca de cotxes que triarien: res estranger ni amb el motor al darrere, que semblava ser contra natura, com un rellotge amb l'esfera quadrada. No podia revelar res de tot això a en Norman, que no tenia gens d'interès en els cotxes i ni tan sols conduïa. En Ken sempre havia sentit una mena de menyspreu compassiu envers ell, un home tan poc viril que treballava com a oficinista amb dones de mitjana edat.

S'estaven asseguts gairebé en silenci i, quan va sonar el timbre i la visita va acabar, tots dos es van sentir alleujats.

—Va tot bé? —va preguntar en Norman, ja ansiosament dret.

—El te és massa fort.

—Oh —en Norman estava desconcertat. Com si hi pogués fer res, en una cosa així! Què esperava en Kent?—. No podries demanar a la germana o a una de les infermeres que el facin més suau o hi posin més llet?

—Així i tot continuaria sent massa fort. És fort de mena. En tot cas, no ho puc demanar a la germana ni a cap de les infermeres... no és la seva feina.

—Doncs a la senyora que fa el te.

—Ara hi corro —va dir en Ken evasivament—. En tot cas, te fort és l'última cosa que hauria de prendre en la meva situació.

En Norman va sacsejar el cos com un gosset empipat. No havia vingut fins aquí per veure's implicat en una situació com aquella i va deixar que una infermera irlandesa autoritària l'acompanyés a fora sense girar el cap ni una sola vegada cap al pacient al llit.

Un cop a fora, la seva irritació va intensificar-se amb els cotxes que passaven a tota velocitat i li impedièen travessar el carrer per anar a la parada d'autobús. Després va haver d'esperar l'autobús molta estona i, quan va arribar a la plaça on vivia, hi havia més cotxes, aparcats de costat, superposats a la vorera. N'hi havia de tan grossos que tenien els quaters posteriors —gropes, natges i cul— sobre la vorera i li impedièen el pas. «Merda —va murmurar, etzibant una puntada a un d'ells amb un peu petit gens efectiu—. Merda, merda, merda.»

Ningú no el va sentir. Els ametllers estaven florint, però ell no els veia, i no tenia consciència de les flors que resplendien a la llum del fanal. Va entrar per la porta i es va dirigir a la

seva habitació llogada. La tarda l'havia esgotat i ni tan sols tenia la sensació d'haver fet gaire servei a en Ken.

La tarda de l'Edwin havia estat molt més satisfactòria. L'assistència a l'ofici cantat havia estat si fa no fa com sempre els dies de cada dia: només set persones a la congregació, més les que hi havia al cor. Després, ell i el pare G. havien anat al pub a beure alguna cosa. Havien parlat dels afers de l'església: si calia demanar una marca d'encens més forta ara que el de la Rosa Mística gairebé s'havia acabat, si havien de deixar que els joves organitzessin de tant en tant la cerimònia de diumenge al vespre amb guitarres i tot això; com reaccionaria la congregació si el pare G. intentava introduir el nou material litúrgic de l'Església anglicana?

—Això de posar-se dret per resar... —va dir l'Edwin—. A la gent no li agradarà.

—Però fer-se el petó de la pau, girar-se cap a la persona del teu costat amb un gest amistós, és una... —El pare G. anava a dir «una idea bonica», però, tenint en compte la seva congregació concreta, potser no era ben bé la paraula.

Pensant que l'església estava pràcticament buida al servei de feia una estona, l'Edwin també en tenia dubtes —no hi havia més de mitja dotzena de persones escampades entre els reclinatoris i ningú prou a prop per fer cap mena de gest—, però era massa amable per malbaratar la visió del pare G. d'una multitud de parroquians. Tot sovint pensava amb recança en aquells temps de renaixement de l'anglocatolicisme en el darrer segle, i fins i tot en el clima més amable de feia vint anys, quan el pare G., alt i eixut, amb mantell i birreta, hauria estat més còmode que no pas a l'església de la dècada del 1970 en què tants clergues joves anaven amb texans i cabells llargs. Aquell vespre al pub n'hi havia un d'aquests.

El cor de l'Edwin va fer un bot imaginant-se la mena de cerimònies que farien a l'església que sentia seva.

—Em sembla que seria millor deixar el servei del vespre tal com és —va dir, pensant amb dramatisme, «sobre el meu cadàver». Ja es veia trepitjat per una horda de nois i noies brandant guitarres...

Van separar-se a la porta de la bonica casa adossada de l'Edwin en un carrer no gaire lluny del parc. Dret davant del penjador de l'entrada, l'Edwin va recordar la seva dona morta, la Phyllis. Va ser el moment d'espera a la porta de la sala d'estar abans d'entrar-hi el que l'havia fet pensar-hi. Gairebé podia sentir-ne la veu, una mica queixosa, preguntant: «Ets tu, Edwin?». Com si pogués ser algú altre! Ara tenia tota la llibertat que comporta la soledat: podia anar a l'església sempre que volia, assistir a reunions que duraven fins tard, guardar coses a l'habitació del darrere per a les vendes benèfiques i deixar-les allà uns mesos. Podia anar al pub o a la vicaria i quedar-s'hi fins a l'hora que fos.

L'Edwin va pujar a dormir taral·lejant un himne religiós, «Beneït Creador de la Llum». Era difícil, la melodia del cant gregorià, i els esforços per cantar-la bé li distreien l'atenció de la lletra. En tot cas, seria excedir-se considerar que la congregació d'aquella nit estava «enfonsada en el pecat i submergida en la discòrdia», com deia un vers de l'himne. Avui dia la gent no suportava aquesta mena de frases. Potser per això eren tan pocs els que anaven a l'església.